

Gamleby kyrkogård –
Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Linköpings stift 2004

(KI Gamleby 0190)

Gamleby församling
Linköpings stift
Kalmar län

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik	5
Kort kyrkogårdshistorik	5
GAMLEBY KYRKOGRÅRD	6
Sockenbeskrivning	6
Kyrkomiljön	7
Kyrkan	7
Kyrkogårdens historik	7
Beskrivning av kyrkogården idag	9
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	11
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET	24
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144) anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en

gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Jönköpings och Östergötlands län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik

Linköpings stift bildades i början av 1100-talet och omfattade då Småland, Öland och Gotland. Ur Smålandsdelen bildades 1163 Växjö stift. Sin nuvarande omfattning erhöll Linköpings stift 1603, då södra delen av Kalmar län och Öland avskildes och bildade Kalmar stift, senare 1916 tillfört Växjö stift.

Under medeltid utgjordes Småland av ett tiotal små folkland i gränsområdet mellan västra och östra Götalands slättbygder i norr och de gammaldanska landskapen vid rikets gräns i söder. Kust- och inlandsbygder var glest befolkade och politiskt tycks området ha varit svagare knutet till det svenska riket än övriga landskap. Först i slutet av 1200-talet började området framträda i rikspolitiskt sammanhang. De tidigmedeltida kyrkorna var oftast små enkla träbyggnader utan torn. Först under senare del av medeltiden började man bygga av sten, vilket krävde helt annat kunnande och en större ekonomisk insats. I de förhållandevis fattiga smålandssocknarna fortsatte man dock traditionen att bygga i trä. De stenkyrkor som uppfördes var få och tillkom i huvudsak i de rikare bygderna. Någon större byggverksamhet förekom inte under senmedeltiden och århundradena därefter. I stort stod kyrkorna kvar orörda sånär som på nödvändiga underhållsarbeten och reparationer i samband med krig och annan skadegörelse.

En kraftigt växande befolkning och nya idéströmningar om gudstjänstrummets utformning skapade under 1700- och 1800-talen nya behov. Nu raserades, med några få undantag, flertalet av de gamla otidsenliga kyrkorna och de som blev kvar utsattes för omfattande om- och tillbyggnader. I en kunglig förordning 1776 föreskrevs att de nya byggnaderna skulle uppföras i sten, vilket också bidrog till att äldre träkyrkor dömdes ut och ersattes. Många av de nya kyrkorna ritades av tidens mest framstående arkitekter knutna till det av Kungl. Majt. inrättade Överintendentämbetet, vars uppgift var att granska förslagen till de stora, ljusa och luftiga kyrkorummen utformade enligt den nyklassicistiska tidsandan. För kyrkorna innebar 1800-talets senare del och tidigt 1900-tal en restaurerings- och ombyggnadsperiod, där nyklassicismens rena formspråk övergavs för skiftande stilimiterande ideal. Med alla medel försökte man anpassa såväl gamla som nya kyrkor till de nya idéerna – nygotik, nyrenässans och nybarock. Nya liturgiska och funktionella krav och nya smakriktningar har därefter fortsatt att förändra kyrkorummen in i vår tid.

Linköpings stift omfattar idag Östergötlands län, nordöstra delen av Jönköpings län och norra delen av Kalmar län. Kalmar läns del består av Norra och Södra Tjusts kontrakt samt Sevede-Aspelands kontrakt. Här finns omkring 35 kyrkor och 42 begravningsplatser anlagda före 1940 och skyddade enligt lagen om kulturminnen (SFS1988:950). Av dessa är Pelarne (trä) och S:ta Gertrud i Västervik (sten), Tveta (sten/trä), och Törnsfall (tegel/sten) till ursprung bevarade medeltida kyrkor.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att bränning av kroppar förbjöds. Länge begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravingar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor

och hållar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögnas gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslunder tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

GAMLEBY KYRKOGRÅRD

Linköpings stift

Fastighetsbeteckning: Gamleby 4:27, Gamleby kyrka, Gamleby socken, Västerviks kommun, Tjusts härad, Kalmar län, Småland.

Befolkningstal: 1805: 1592, 1900: 2837, 1957: 3312 inv, 2003: 3479

Sockenbeskrivning

Gamleby socken ligger ca två mil nordväst om Västervik och gränsar i norr till Dalhem och Överum, i nordost till Lofta, i söder till Törnsfall, i sydväst till Hallingeberg och i väster till Odensvi socken. Landskapet är bitvis dramatiskt med skogsklädda höjder och mellan dem dalsänkor eller mindre slätter. Socknen rymmer ett stort antal fornlämningar som visar på omfattande förhistorisk aktivitet. Många av fynden är från brons- och järnålder. Under järnåldern växte området kring Gamleby fram som en centralort, detta p g a läget vid Gamlebyviken och Gamlebyån. År 1275 omnämns Västervik, som Gamleby då hette, för första gången som stad. På 1400-talet beslutade kungen att Västervik skulle flytta till mynningen för Gamlebyviken där Stäkeholms slott byggts. Så skedde också. När det nya

Västervik fick stadsprivilegier 1620 förordnades att "Gamble Westerwijk" (dvs Gamleby) skulle bli köping under den nya staden. Gamleby var egen kommun fram till kommunsammanslagningen 1972.

I Gamleby, vid Garpedansbergets fot fanns tidigare en kyrka av gråsten och tegel som troligen uppfördes under 1200-talet. Den förhållandevis rymliga kyrkan bestod av ett rektangulärt långhus med rakslutet korparti. Kyrkan såldes efter det att den nya kyrkan blivit uppförd på 1830-talet och användes under en period som spannmålsmagasin. Runt 1875 blev större delen av kyrkan riven men delar finns ännu kvar som ruin. Gamleby nuvarande kyrka ligger ca 1,5 km nordost om platsen för den gamla. Kyrkan har ett högt men något avskilt läge med vid utblick över de närmaste stadsdelarna. Strax nordöst om kyrkogården ligger ett församlingshem uppfört 1964 och tillbyggt 1984.

Kyrkomiljön

Kyrkan har ett högt men något avskilt läge med vid utblick över de närmaste stadsdelarna. Strax nordöst om kyrkogården ligger ett församlingshem uppfört 1964 och tillbyggt 1984. Kyrkan är placerad i svag nordost-sydvästlig riktning med tornet i nordost. Gamleby centrum ligger ca en kilometer öster om kyrkogården. Sydost och söder om kyrkogården går vägen till Västervik respektive Hallingeberg.

Kyrkan

Gamleby nuvarande kyrka uppfördes 1832-33 under ledning av byggmästare J.F. Oppman och efter ritningar av arkitekt Axel Ahnfelt. Kyrkan består av ett rektangulärt kyrkorum, i öster avdelat till ett halvrunt korutsprång med flankerande biutrymmen, däribland sakristia. Vid långhusets västgavel finns ett torn. Den nya kyrkan togs i bruk för gudstjänstfirande 1833 men invigdes inte förrän fyra år senare då även den nya kyrkogården hunnit bli färdig. Invigningen förrättades den 27 aug. 1837 av biskop Johan Jacob Hedrén. Kyrkan är placerad i svag nordväst-sydöstlig riktning med tornet i nordväst.

Kyrkogårdens historik

Marken till Gamleby nya kyrka och kyrkogård tillhörde Åby säteri och skänktes av grevinnan Lewenhaupt 1823. Kyrkogården togs i bruk i samband med att den nya kyrkan invigdes 1837. Kyrkan och kyrkogården låg då en bra bit utanför tätorten. Vid denna tid bestod kyrkogården av de nuvarande kvarteren A-C samt den parkliknande del som fortfarande finns i öster om kyrkan. Ingången fanns ursprungligen i östra kanten av kvarter A. Söder om denna och sydväst om kyrkan gick den gamla vägen mot Hallingeberg. Genom en nivåskillnad mellan den gamla kyrkogården och de nyare delarna kan man ännu skönja den gamla avgränsningen. Kvar i ett buskage på kyrkogården ska ännu finnas en milstolpe. Mycket lite är känt om kyrkogårdens utseende vid den här tiden. Kvarter C har traditionellt kallats herrskapskyrkogården och har sannolikt länge varit vigd för köpegravar. Troligen är så fallet även med större delen av kvarter A som ännu bevarar mycket av 1800-talets och det tidiga 1900-talets karaktär för köpegravsområde. Det gäller även delvis för kvarter B. Var de allmänna gravarna, som var gratis, fanns under 1800-talet och fram till 1920-talet är oklart. På en flygbild från 1950 över kvarter B kan man i den nordöstra delen av kvarteret skönja vad som skulle kunna vara träkors och då sannolikt en rest av linjegravssystem.

I samband med att vägen mot Hallingeberg drogs om skapades möjligheter att utvidga kyrkogården. Detta genomfördes kring 1923 efter ritning av Nils A. Blanck, länsarkitekt, Malmö. Kvarteren D-H söder och sydväst om kyrkan tillkom. Marken hade tidigare tillhört

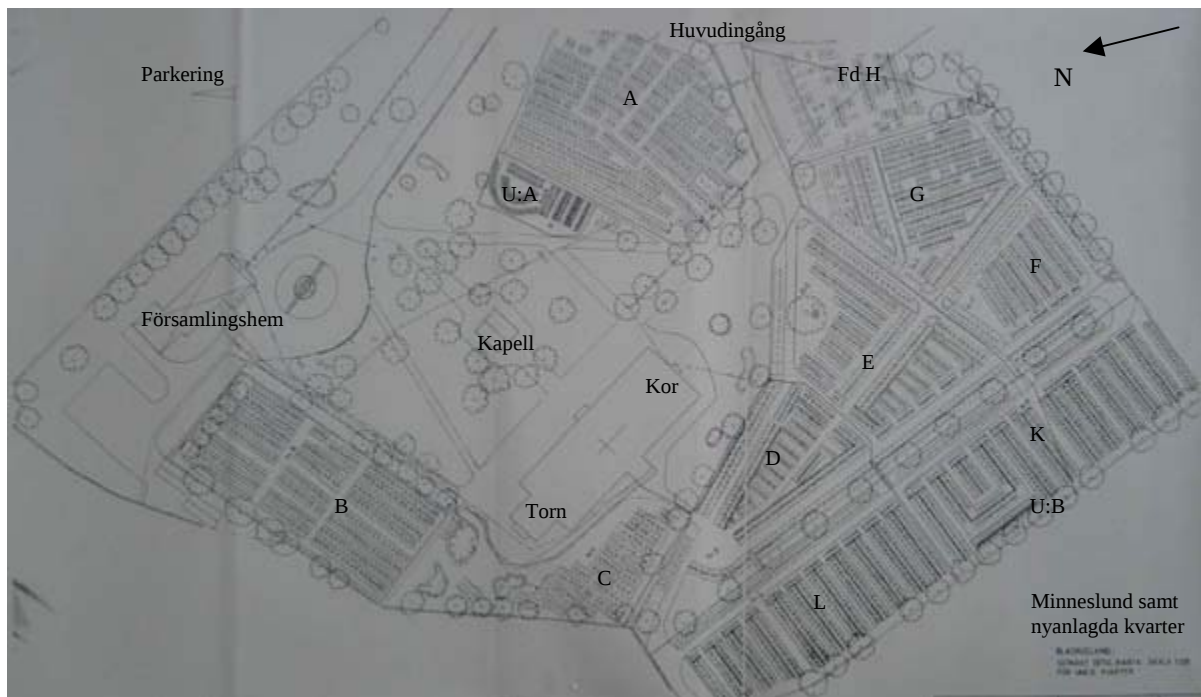
kyrkoherdebostället, Erneberg nr 1 Prästgård, och till vissa delar nyttjats som skolträdgård. I handlingar från tiden för utvidgningen beskriver man att den gamla kyrkogården var vackert bevuxen med lövträd och omgiven av ett enkelt stängsel av bandjärn på stenfot. I programmet för utvidgningen anges att det är önskvärt att man ersätter bandjärnsstaketet med murar eller buskar och att ett äldre grindparti som finns i kyrkans ägo tas i bruk. Historien kring grindpartiet är oklar. I källorna sägs bara att det tillhört kyrkan och funnits på en annan kyrkogård. Troligt är att grindpartiet tidigare använts vid den gamla kyrkans kyrkogård. Med några kompletteringar placerades detta grindparti (daterat 1782), med mittgrind och flankeringsgrindar av smidesjärn, vid dagens stora ingång, sydost om kyrkan, vid vägen till Västervik. Murade grindstolpar och murparti vid ingången tillkom också. Söder om denna ingång skulle en öppen plats anordnas för uppställning av åkdon.

I programmet för kyrkogårdsutvidgningen 1922 anges att såväl familjegravar som ensamgravar och barngravar ska anordnas. Vidare anges att de stående gravvårdarnas höjd inte bör överstiga 1.60-1.80 m. och att de ska placeras vid familjegravar som *"hava lämplig bakgrund av grönska och terräng"*. Nämda områden är längs gamla Hallingebergsvägen samt utmed östra och södra längsgående gångarna. Vid korsvägarna i anläggningens mittaxel anser man vårdarna ska vara liggande eller högst 1 meter höga. Generellt säger man att familjegravar bör inrama områden med ensamgravar som sammanförs i fält och att gravkullar i båda fallen inte får överstiga 10 cm i höjd. I programmet sägs också att gravfälten med ensamgravar *"äro avsedda att helt överväxas av grönska, även de smala gångarna mellan gravraderna"*. Ensamgravarnas vårdar bör inte överstiga 60 cm i höjd.

När det gäller planteringar anges att man ska fortsätta plantera lindar, som är det trädslag som redan dominerar, och att annan vegetation ska hållas låg så att den inte hindrar utsikten över området. Stora delar av de kvarter som anlades kring 1923 har ännu kvar mycket av den karaktär som beskrivs i programmet från tiden, med gångsystem och vårdarnas placering, även om vårdar med tiden bytts ut och många ensamgravar ersatts med familjegravar.

Ett flygfotografi från 1933 visar att kvarter A, samt delar av de nyanlagda kvarteren E, G och H. Kvarter A rymmer många stora gravvårdar stående i grus, vissa häckomgärdade, andra med gravkulle. Området består enbart av grus, med undantag för ett runt gräsparti kring en ensam vård. Även i de nya kvarteren finns många grusgravar längs gångarna, men gräs längre in i kvarteren. På ett flygfotografi från 1950 framgår att de områden som tillkom på 1920-talet ännu bara delvis tagits i bruk. Längs gångarna finns många gravplatser i bruk, men också i kvarter G som verkar bestå mest av grusgravar. I övrigt syns det gamla kvarteret B som ett grusgravsområde, med gravkullar och en del låga häckar. I kvarterets östligaste del syns en del träkors.

År 1958 utvidgades kyrkogården åter i sydväst efter ritning av arkitekt Erik Palmgård, Västervik. Kvarter K och L tillkom. År 1988 skedde en ny utvidgning av kyrkogården mellan dåvarande kyrkogården och Erneberg. Då tillkom kvarter O och M, vilka ännu inte tagits i bruk. År 1989 gjordes forna kvarter H om till urnlund. Två andra urnlundar, U:A, vid kvarter A och U:B, vid kvarter K, har också tillkommit genom åren. U:A anlades 1979. Minneslundan i sydväst anlades 1988.

Gravkarta för Gamleby kyrkogård, exklusive de nyanlagda områdena och minneslundan i väster.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogården består av de ursprungliga kvarteren A-C som ligger i höjd med kyrkan tillsammans med parkområdet i öster. Kvarteren A och B är grusgravsområden med en del äldre vårdar, många av dem påkostade. Öster om kyrkobyggnaden finns gravkapellet och ett parkliknande område med många större träd. Söder och väster om kyrkan där gamla vägen till Hallingeberg förr gick fram finns kvarter D-H, tillkomna på 1920-talet. Längs gångarna finns många grusgravar med stenramar, medan det inre av kvarteren är bevuxet med gräs. Kvarteren har oregelbundna former och utformningen av rader är varierat. De mest påkostade och överlag äldre gravvårdarna finns längs gångssystemen. I kvarter G finns ett äldre linjegravsområde. Kvarter H har nyligen gjorts om till område för urnbegravningar. Där finns endast några få äldre gravar kvar längs gången i öster. Där kyrkogården fram till 1958 års utvidgning slutade finns en rad stora lindar som förr utgjorde kyrkogårdens trädkrans åt sydväst. Här fanns också tidigare en granhäck. Kvarteren K och L utgör den år 1958 utvidgade delen. Kvarten har en strikt utformning med rätta rader med rygghäckar och flankerande sidohäckar. Ytterligare längre åt sydväst på andra sidan av en cykelväg finns minneslundan samt en kyrkogårdsdel som inte tagits i bruk.

Omgärdning:

I sydost och sydväst: Häck av lind, cotoneaster samt avenbok. Dessutom stora lindar.

I norr: Stödmur av olikformade granitblock i norr. I nordväst staket av träribbor på cementsockel samt häck av spirea.

I öster: Stödmur av olikformade granitblock i sydost. Stödmur samt häck av syren i nordost.

I väster: Häck av avenbok samt stora lindar.

Ingångar

I nordost: Från planen framför församlingshemmet via asfalterade gångar mot kyrkobyggnaden. Från parkeringen via trappa av betongplattor.

I öster: Huvudingång markerad av granitmurar av olikformade granitblock fogade med bruk. Murkrön av svagt vinklade granitskivor. Murarna är olika långa och vinklade för att leda besökaren mot de indragna grindarna. Äldre mittgrind och flankeringsgrindar av smitt järn och gjutjärn. Flankeringsgrindarna är märka med året 1782. Grindarna kompletterades dock på 1920-talet då de uppfördes på nuvarande plats. Samtliga svartmålade med förgylld sol på mittgrinden. Fyra grindstolpar från 1920-talet av granitblock fogade med bruk och med lätt vinklade pyramidtak av granit.

I söder: Grindparti av gjutjärn och smidesjärn mellan mindre stolpar av granit. På var sida om grindarna ett mindre parti av staket i liknande utförande. Allt målat i svart. Längre åt sydväst finns en mindre öppning för en äldre grind av smidesjärn mellan två stolpar som har olika utförande. Grindpartiet är stympat och i behov av översyn. Svartmålat med försilvrad topp.

I sydväst: Tre öppningar i den omgärdande häcken.

I nordväst: Granittrappa med lejdare av grönmålat järnrör.

Kyrkogården mot söder. Kv. D i förgrunden med 1950-talets utvidgning åt höger.
(KI Gamleby 0124)

Kyrkogården mot öster med kapell och det parkliknande området. Åt höger kvarter U:A och A.
(KI Gamleby 0120)

Huvudingång i söder. (KI Gamleby 0152)

Gamla kyrkogårdsgränsen före 1923 års utvidgning. Stödmur och trädkrans finns ännu som markering.
(KI Gamleby 0168)

Vegetation

Omgärdning: Häck av lind, avenbok och cotoneaster i sydväst, sydost och söder. Häck av syren i nordost och måbär i norr. Häck av cotoneaster i öster. Stora lindar kring större delen av kyrkogården.

Övrigt: I parkområdet finns lindar, rönn, lönn, ask samt syren och andra buskar. Längs gången från huvudingången vid de äldre grindpartiet finns en allé av lindar, liksom från

kyrkobyggnadens ingång vid tornet, mot församlingshemmet. Lindar finns även längs den äldsta kyrkogårdsgränsen i sydväst samt längs gångsystemet längre åt sydväst. Vid ingången i söder finns några större björkar. Dessutom finns några mindre buskage på kyrkogården som inte inventerats närmare.

Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.

Gångsystem

Asfalterad gång kring kyrkobyggnaden samt från kyrkogårdens huvudingång genom allén och upp mot kyrkan. Även en av gångarna från församlingshemmet mot kyrkan är asfalterade liksom en gång som sträcker sig från sydväst hela vägen genom kyrkogården mot huvudingången. I övrigt grusgångar mellan kvarteren och från de olika ingångarna genom kyrkogården.

Gravvårdstyper

Övervägande grusgravar med stenram, låg häck eller gravkulle i kvarter A och B. Många stora gravvårdar i dessa kvarter. Svart, grå och röd granit dominerar på hela kyrkogården. I kvarter D-F finns också grusgravar, många med stenram, samt många stora påkostade familjevårdar, både liggande och stående. Gravvård bestående endast av stenram med familjenamnet på ramen förekommer både i kvarter A-C och D- F. I kvarter K och L samt i D-F många medelhöga vårdar från 1950-talet och framåt.

Minneslund

Minneslundan är anlagd utanför det nu använda kyrkogårdsområdet i sydväst i samband med utvidgning av kyrkogården vid 1980-talets slut. Platsen har en oval form med gräsplan i mitten. En natursten med inskriptionen "minneslund" markerar plats för blommor och ljus. Rabatter med perenna växter omgärdar platsen.

Byggnader

Gravkapellet nordost om kyrkan.

Övrigt

Kyrkogården belyses av ett antal gatlyktor av aluminium och glas som främst finns sydost och nordost om kyrkan. Fasadbelysning finnes. Ett antal serviceplatser för vatten och avfall finns på kyrkogården. Väster om kvarter C finns en plats där äldre gravvårdar vars gravrätt gått ut lagts på hög. Ett annat sådant område finns norr om kvarter B.

Beskrivning av enskilda kvarter med kulturhistorisk bedömning

Kvarter A

Allmän karaktär:

Kvarter A omfattar ca 450 gravplatser och ligger sydost om kyrkobyggnaden. Raderna är oregelbundna och gravvårdarna omväxlande vända mot väster och mot öster. Hela området är belagt med grus, förutom en mindre yta längst i öster som såtts igen med gräs. Flera av gravplatserna omgärdas av låg häck av buxbom eller liguster, men vanligare är stenramar. Ett mindre antal platser står idag utan gravvård. Kvarteret omgärdas av häck av cotoneaster i öster. I nordost avgränsas området av slänten mot parkeringen och i nordväst av grusgång. I väster går en asfalterad gång som börjar vid kyrkogårdens huvudingång och fortsätter bort mot kyrkan. Här finns också en allé av lindar.

Kvarter A mot nordväst. (KI Gamleby 0189)

Kvarter A, familjen Fleetwoods gravplats i förgrunden och H.H. Cornelius obelisk till höger. (KI Gamleby 0202)

Gravvård över häradshövding i Tjust K.P. Carlsson, Friherrinnan Ebba von Schwerin samt Brita och Charlotte Carlsson med datering 1847. (KI Gamleby 0209)

Kvarter A mot norr. (KI Gamleby 0198)

Gravvårdstyper

Många höga påkostade vårdar, de flesta av grå eller svart granit. Tre större vårdar av röd granit med tillhörande pollare som förbinds med järnkedjor. De allra flesta vårdarna är stående. En gravvård mitt i området står på en rund yta av gräs. Många av gravplatserna omgärdas av stenramar, de flesta av granit, i ett fall av skiffer. Några omgärdas av låga häckar av buxbom eller liguster och ytterligare ett fåtal markeras av en flack gravkulle av uppkrattat grus, framför gravvården. Ett par gravplatser omgärdas av järnstaket. Några gravplatser markeras enbart av stenram som är försedd med familjens namn. Många av gravplatserna har använts av samma familj under lång tid.

Ca 10 gravvårdar daterade före år 1900, varav den äldsta från 1847 över Häradshövding Carlsson och hans familj. Ett 10-tal gravvårdar dateras till 1910- och 20-tal. Ett stort antal gravvårdar saknar dock datering. Många gravvårdar i området är daterade till 1950-tal och framåt. Många har titlar angivna, bland de som förekommer kan nämnas; kyrkoherde, kyrkvård, nämndeman, lantbrukare, friherre, överstelöjtnant, professor, fanjunkare,

hemmansägare, fastighetsmäklare, fabrikör, manufaktursmed och tingshusvaktmästare. Ett större antal har också ortnamn angivna.

Övrigt

I kvarteret har många av traktens betydande män och kvinnor begravts. Störst av alla gravvårdar är H.H. Cornelius obelisk i svart granit. Cornelius var en betydelsefull man för Gamleby under 1800-talets mitt. Han startade och ägde sågverk, brädgård, skeppsbyggeri, mekanisk reparationsverkstad, mejeri m m. Han uppförde flera hus i köpingen liksom nuvarande mangårdsbyggnaden på Åby gård. I kvarteret finns även familjegraven över familjen Fleetwood som ägde Casimirsborgs herrgård. Även Ebba von Schwerin, som var ägare till Åby efter Lewenhaupts och före Cornelius, ligger här. En vård är rest över kantorerna och folkskollärarna N. M. Svensson och G. Svensson, far och son.

Kulturhistorisk bedömning för kvarter A

Området får sin speciella karaktär av det stora antalet höga, påkostade gravvårdar liksom av de relativt många äldre gravvårdarna. Vid kvarterets sydvästra hörn fanns vid kyrkogårdens anläggningstid huvudingången till kyrkogården, vilket förklarar de många påkostade gravarna. Utformningen är utmärkande för det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets gravskick. Grusbeläggningen, stenramarna, de låga häckarna, gravkullarna samt de äldre gravvårdarna bildar tillsammans denna karaktär och har ett högt kulturhistoriskt värde. Samtliga gravvårdar av äldre karaktär och datering bör bevaras tillsammans med de omgärdningar som finns; stenramar, pollare, järnstaket, låga häckar och gravkullar. Det är viktigt för områdets karaktär att det finns gravvårdar på gravplatserna och därför bör man i möjligaste mån undvika att ta bort vårdar när gravrätten gått ut, om de inte kan ersättas genom att platsen upplåts på nytt. Staket av järn och smide ska införas på församlingens inventarieförteckning. På sin ålder (1847) och sitt utförande ska också vårderna över häradshövding Carlsson och hans familj införas på inventarieförteckningen.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Kvarter B

Allmän karaktär:

Kvarter B omfattar ca 320 gravplatser och ligger nordost om kyrkans torn. Raderna löper i öst-västlig riktning och övervägande delen av vårdarna är vända mot öster. Hela området är belagt med grus. Flera av gravplatserna omgärdas av en låg häck av buxbom, men vanligare är stenramar. I kvarteret finns en del tomma ytor. På några av dessa har nyligen anlagts runda planteringar omgärdade av naturstenar. Dessa planteringar bryter helt mot områdets karaktär och bör tas bort.

Kvarteret omgärdas av stödmur och måbärshäck i norr samt av stödmur och syrenhäck i öster. I sydost avgränsas kvarteret av en asfalterade gång samt allé av lindar. I områdets nordöstra del finns en gravplats som flankeras av två sockertoppsgranar och en annan som omgärdas av idegranar.

Kvarter B mot norr. (KI Gamleby 0216)

Kvarter B mot nordväst. (KI Gamleby 0222)

Kvarter B. Vården över Fanjunkaren vid kungliga fortifikationen F. Oskarström d. 1900.
(KI Gamleby 0229)

Kvarter B. Vården över Fyrmästaren C. J. Malm död 1924.
(KI Gamleby 0223)

Gravvårdstyper

Speciellt i kvarterets västra och sydvästra del finns ett flertal äldre gravvårdar, merparten höga och av mörka bergarter, men även mindre finns. Spridda i området men med koncentration till den nordöstra delen finns gravvårdar från 1950-talet och framåt. De flesta av dem är medelstora, medan några är av det bredare slaget. Dominerande är svart, grå och röd granit. En gravsten av grå granit kröns av en urna i gjutjärn. Många av gravplatserna omgärdas av stenramar av granit, några av låg buxbomhäck. Flera gravplatser markeras av en uppkrattad flack gravkulle, några av dem med finare grus jämfört med det omgivande. Två gravplatser omgärdas av järnstaket. Några gravplatser markeras enbart av stenram som är försedd med familjens namn. Många av gravplatserna har använts av samma familj under lång tid. En del av vårdarna är resta över en ensam person. Några säkra tecken på förekomst av linjegravar har dock inte kunnat beläggas.

Två vårdar är daterade till 1880-tal. Drygt 10 stycken är daterade till 1900-talets första decennier. Många är daterade till 1950-tal och senare. Titlar finns angivna på ett antal av

vårdarna, däribland hemmansägare, lantbrukare, fyrmästare, major, fabrikör, fanjunkare, målarmästare och lantbruksinspektör. Ett antal har också ortnamn angivna.

Kulturhistorisk bedömning för kvarter B

Området har använts för begravingar sedan kyrkogården anlades. De äldsta gravvårdarna är idag från 1800-talets slut. Utformningen av kvarteret är utmärkande för det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets gravskick. Grusbeläggningen, stenramarna, de låga häckarna, gravkullarna samt de äldre gravvårdarna bildar tillsammans denna karaktär som har ett högt kulturhistoriskt värde. Samtliga gravvårdar av äldre karaktär och datering bör bevaras tillsammans med stenramar, järnstaket, låga häckar och gravkullar som hör gravplatserna till. Det är viktigt för områdets karaktär att det finns gravvårdar på gravplatserna. Därför bör man i möjligaste mån undvika att ta bort vårdar när gravrätten gått ut, om de inte kan ersättas genom att platsen upplåts på nytt. Järnstaket i kvarteret ska införas på församlingens inventarieförteckning tillsammans med vårderna som kröns av en gjutjärnsurna.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Kvarter C

Allmän karaktär:

Kvarter C omfattar ca 100 gravplatser och ligger väster om kyrkans torn. Alla platser är dock inte i bruk och många vårdar markerar flera gravläggningar. Därför finns endast ca 20-talet gravvårdar i kvarteret, vilka är placerade i korta rader med vårderna vända åt öster. De gravplatser som enligt gravkartan ska finnas framför tornets igång är inte i bruk. Där finns i stället några grupper av buskar. Området är belagt med gräs.

Kvarteret omgärdas i nordväst och söder av en gammal stödmur som vid kyrkogårdens anläggningstid utgjorde yttre gräns. Den asfalterade gången som följer kyrkobyggnaden avgränsar området i öster och sydost. Längs stödmuren i söder finns några stora lindar.

Kvarter C mot nordväst. (KI Gamleby 0239)

Kvarter C, "herrskauskirkoården". Vården över friherre C.G. Fleetwood. (KI Gamleby 0243)

Gravvårdstyper

Gravvårdar av grå, svart och röd granit samt en av vit marmor. Några dominerande större vårdar, några mellanstora, några mindre samt en bred. Två platser markeras av stenramar. Två gravvårdar består av delar av stenramar där endast den delen som rymmer familjens namn har sparats. Den äldsta gravvården är daterad 1895. Några få är daterade till 1900-talets första decennier. I övrigt finns någon från varje decennium från 1930-1980. De titlar som finns angivna är friherre, postmästare, handlande, länsveterinär, länsråd, kyrkoherde, rektor, med. doktor och doktorinna. Några har också ortnamn angivna.

Kulturhistorisk bedömning för kvarter C

Kvarter C tillhör de som anlades då kyrkan uppfördes. Namnet herrskapskyrkogården brukar användas. De höga titlarna på vårdarna är en förklaring till namnet. Tidigare var området sannolikt belagt med grus. Om detta skvallrar kvarvarande stenramar och delar av stenramar. Äldre vårdar i området bör bevaras på plats trots att gravrätten gått ut, eftersom de berättar om kvarterets karaktär i äldre tider.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Kvarter D

Allmän karaktär:

Kvarter D omfattar ca 220 gravplatser och ligget väster om kyrkobyggnaden i det område som anlades 1923. Kvarteret har en i det närmaste trekantig form. Genom kvarteret finns två längsgående grusgångar. Den ena leder ända till kyrkogårdens huvudingång, den andra till ingången i sydväst. Gravvårdarnas placering följer grusgångarna, med vårdarna vända mot gången. Vårdarna mot kyrkans stödmur liksom mot trädkransen i väster är lagda i grus, majoriteten med stenramar, några med låga häckar av buxbom eller tuja. I området innanför gångarna med dess vårdar finns en gräsyta med gravvårdar i korta rader, placerade rygg mot rygg, utan rygghäckar. I kvarterets västligaste del finns en rad stora lindar som före 1958 års utvidgning utgjorde kyrkogårdens trädkrans. I övrigt finns rygghäckar av avenbok, och längs gången mot kvarter E, häck av tuja.

Kvarteret avgränsas av den gamla kyrkogårdens stödmur i öster och av stödmur, trästaket och spireahäck i nordväst. I väster utgör grusgång med stora lindar avgränsning och i sydost finns en grusgång som gränsar till kvarter E.

Kvarter D mot sydost.
(KI Gamleby 0076)

Kvarter D, ett exempel på det äldre tidsskiktets vårdar.
Här hemmansägaren Karlsson d. 1927.
(KI Gamleby 0078)

Gravvårdstyper

Blandade gravvårdskaraktär och såväl stående som liggande vårdar. Vid kvartersgränsen längs gångarna finns familjegravar, de flesta av dem med stora gravvårdar och omgärdade av stenramar, några med låga häckar. Längs gångarna mot kvarterets inre är gravvårdarna överlag medelstora och placerade i gräs. I områdets mitt finns medelstora vårdar. De dominerande bergarterna är grå, svart och röd granit. De äldsta vårdarna finns längs gamla kyrkogårdens stödmur, daterade från sent 1920-tal. Merparten av vårdarna är från 1940-50-tal och framåt. Titel anges på ett fåtal vårdar, t ex hemmansägare, repslagaremästare och mjölnare. Ortnamn anges på ett större antal vårdar.

Kulturhistorisk bedömning (se bedömningen för kvarter D-G sida 20)

Kvarter E

Allmän karaktär:

Kvarter E omfattar ca 280 gravplatser och ligget söder om kyrkobyggnaden i det område som anlades 1923. Genom kvarteret löper tre grusgångar. En leder till kyrkogårdens huvudingång, en till ingången i sydväst, medan den mittersta går genom kvarteret till en "fyrvägs korsning" där kvarteren E, F och G möts. Korsningen markeras av fyra sockertoppsgranar.

Gravvårdarnas placering följer grusgångarna, med vårdarna vända mot gången. Mot gamla kyrkogårdens stödmur i nordost, längs gamla trädkransen i väster och längs den asfalterade gången mot kvarter G och F finns överlag större vårdar i grus med stenramar. Bitvis är isått med gräs mellan gravplatserna och vid tomma platser. Även längs gången som delar kvarteret på mitten finns många grusgravar med stenramar. I områdena innanför gångarna finns två mindre områden med gravvårdar. Även i dessa är grusgravar med stenramar det vanligaste förekommande gravskicket, men med insprängda gräsytor däremellan.

I kvarterets västligaste del finns en rad stora lindar som före 1958 års utvidgning utgjorde kyrkogårdens trädkrans. Gravplats 1-19 har den gamla kyrkogårdens stödmur som fond. I övrigt finns en rygghäck av liguster i kvarterets västra del och rygghäck av tuja med enstaka formklippta buskar i den östra. En rad med spirea och mindre lind i öster. Kvarteret avgränsas av den gamla kyrkogårdens stödmur i öster. Avgränsning av grusgång i nordväst och av asfalterad gång i sydost. I väster utgör grusgång med stora lindar avgränsning. I kvarterets sydöstra hörn finns en större formklippt tuja som en del av ett par som markerar ingång till denna del av kyrkogården.

Gravvårdstyper

Blandade gravvårdstyper, samt stående och liggande vårdar. Längs gångarna finns familjegravar, vissa av dem med stora gravvårdar och omgärdade av stenramar. I områdenas mitt finns många medelstora vårdar med grus och stenram, men också mindre vårdar i gräs. De dominerande bergarterna är grå, svart och röd granit. I raden längs gamla kyrkogårdens stödmur finns överlag de äldsta vårdarna. En gravplats omgärdas av ett lågt ärggrönt metallstaket, och en av en låg ligusterhäck. De äldsta vårdarna är daterade till 1920-tal. I övrigt finns mestadels vårdar från 1940-50-tal och framåt. Endast ett fåtal vårdar med titlar angivna, exempelvis fortifikationskassören och poliskonstapeln. Ortnamn förekommer på ett mindre antal vårdar.

Kvarter E och bortom det kvarter F och G. Bild mot söder.
(KI Gamleby 0084)

Kvarter E mot nordväst. Trädradlinjen till vänster anger gräns för kyrkogården fram till 1950-talet.
(KI Gamleby 0088)

Kvarter E, vårderna över fortifikationskassören Carlsson d. 1942.
(KI Gamleby 0091)

Kvarter E, vårderna över makarna Göthe från 1930-talet.
(KI Gamleby 0092)

Kulturrehistorisk bedömning (se bedömningen för kvarter D-G sida 20)

Kvarter F

Allmän karaktär:

Kvarter F omfattar ca 185 gravplatser och ligger söder om kyrkobyggnaden i det område som anlades 1923. Genom kvarteret löper två grusgångar. En leder till den mindre ingången i sydväst, den andra går från en "fyrvägsgrusgång" där kvarteren E, F och G möts och genom kvarteret. Grusgången markeras av fyra sockertoppsgränar. En grusgång finns även i områdets sydvästligaste del. Gravvårdarnas placering följer grusgångarna, med vårdarna vända mot gången. Längs gångarna är de flesta gravplatserna belagda med grus och med stenramar. Bitvis är det igensatt med gräs. I området innanför gångarna och de längs gångarna löpande vårdarna skapas en gräsyta med mestadels ensamgravar, delar av ett linjegravsområde som har sin äldsta del i kvarter G. Vårdarna är påtagligt mindre än de som finns längs gångarna. I

kvarterets västligaste del finns en rad stora lindar som före 1958 års utvidgning utgjorde kyrkogårdens trädkrans. Tre större tujor står i linjegravsområdet.

Kvarteret avgränsas i sydväst av häck av lind och avenbok samt trädkrans av lind. I väster utgör grusgång med stora lindar avgränsning. I norr finns en gång av asfalt som gränsar till kvarter E och i öster en grusgång mot kvarter G.

Kvarter F mot söder, med familjegravar längs gången och linjegravar i bakgrunden.
(KI Gamleby 0111)

Kvarter F, vårdens över köpman Tolf med maka, daterad 1938.
(KI Gamleby 0118)

Gravvårdstyper

Blandade gravvårdstyper, stående och liggande. Längs gångarna finns familjegravar, de flesta av dem med stora gravvårdar och omgärdade av stenramar. I områdets inre, i linjegravsområdet är gravvårdarna något mindre. Systemet kan följas från 1940-talets slut till 1960-talets slut, med sentida gravar insprängda däremellan. De dominerande bergarterna i hela kvarteret är grå, svart och röd granit. I kvarterets västra del finns en ovanligt påkostad tumba i svart granit och med bronsringar i vårdens hörn och ett mittornament i form av en flamma i brons. Titlar förekommer på ett fåtal vårdar, ortnamn likaså.

Kulturhistorisk bedömning (se bedömningen för kvarter D-G sida 20)

Kvarter G

Allmän karaktär:

Kvarter G omfattar ca 250 gravplatser och ligger sydost om kyrkobyggnaden i det område som anlades 1923. Gångar av asfalt i nordväst och öster och av grus i sydväst omgärdar kvarteret. I söder utgör kyrkogårdens häckomgärdning av cotoneaster och trädkrans av lind avgränsning. Där finns också en utgång med grind och en grusgång mellan yttersta raden och resten av kvarteret. I nordväst, sydväst samt delvis i öster och söder följer gravvårdarna gångarnas sträckning med vårdarna vända mot gången. Allra längst i söder finns en rad grusgravar med stenramar och större vårdar. Längs övriga gångar står de flesta vårdar i gräs, några dock ännu i grus och med stenramar. I områdets inre finns resterna av ett linjegravssystem som börjar i nordost och som idag är tämligen glest. Vårdarna är överlag mindre och står i gräset utan övrig utsmyckning. Ännu kan gravläggningens ordningsföljd följas från 1927 till 1940-talets slut. I kvarterets norra hörn finns en par större formklippta tujor som markerar ingång till denna del av kyrkogården.

Kvarter G mot norr.
(KI Gamleby 0097)

Kvarter G, exempel på linjevård från 1944.
(KI Gamleby 0103)

Gravvårdstyper

Blandade gravvårdstyper samt stående och liggande vårdar. Längs gångarna finns familjegravar, vissa med stenramar och grus. De flesta av dem med stora gravvårdar som omgärdas av stenramar. I områdets mitt finns överlag något mindre vårdar. De dominerande bergarterna är grå, svart och röd granit. Linjegravssystemet kan följas från 1927 till 1940-talets slut. I övrigt är de flesta vårdar från 1940-tal och framåt. Titlar anges på ett fåtal vårdar, likaså ortnamn.

Kulturhistorisk bedömning för kvarter D-G

Kvarter D-G hör till området som anlades vid 1923 års utvidgning. Gångsystem och generell utformning är i dag densamma som då och är viktiga att bevara i framtiden. Vid anläggningstiden var utgångspunkten att placera familjegravar längs gångarna och ensamgravar i kvarterets mitt. Än idag finns delar av denna karaktär bevarad även om ensamgravarna i kvarter D och E mestadels har bytts ut mot familjegravar. I kvarter F och G finns dock många av ensamgravarna, de sk linjegravarna bevarade. Utmärkande i området är grusgravarna med stenramar som följer längs gångsystemets sträckning. Dessa är viktiga att bevara för framtiden. Nya begravingar kan ske där gravrätten upphört, men stenram och grus bör bevaras där det nu finns. För samtliga kvarter är det viktigt att vara uppmärksam på att bevara ett urval av de för kvarteren äldsta vårdarna från 1920-30-tal. När det gäller linjegravsområdena i kvarter F och G är det viktigt att bevara strukturen med gravläggning i enkla rader i gräs. Linjegravsområdet berättar om sociala skillnader i samhället och har ett socialhistoriskt värde. Här bör man vara restriktiv med borttagning av vårdar och speciellt se till att bevara ett urval av de karaktäristiska små linjegravvårdarna. Nya gravläggningar kan ske på lediga platser.

Generellt gäller för vården av kyrkogårdens alla delar att man bör vara uppmärksam på att vårdar från samtliga tider även långsiktigt ska finnas representerade på kyrkogården.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Kvarter H, numera kallat UH

Allmän karaktär:

Kvarter H eller UH rymmer 16 äldre gravplatser och ca 80 nyanlagda urngravplatser. Kvarteret ligger söder om kyrkogårdens huvudingång. I norr finns en asfalterad gång som

leder från de stora grindarna upp mot kyrkan eller västerut. Kvarteret avgränsas i väster av en grusgång som leder till en av kyrkogårdens sydöstra ingångar. I öster och söder avgränsas kvarteret av häck av liguster och lind och av lindar som utgör del av kyrkogårdens trädkrans.

Kvarteret består av en rad äldre platser H 1-16, i gräset längs den asfalterade gången vid kyrkogårdens huvudingång. Mestadels stående vårdar, ett par med delvis övertorvade stenramar. Rygghäck av måbär. Söder om detta finns ett modernt område med platser för urnbegravningar. Området indelas i två områden och däremellan finns buskpartier av ölandstok, smultronjasmin och spirea. Det ena området rymmer främst stående vårdar, tätt placerade i rader. Det andra rymmer främst liggande vårdar i täta rader. Längst i söder finns större björkar.

Gravvårdstyper

Blandade gravvårdstyper. Längs den asfalterade gången finns främst stående vårdar från 1930-talet och några decennier framåt. I urngravsområdet finns moderna gravar från 1990-tal och senare, stående mindre vårdar i ett område och liggande, främst naturstenar, i det andra.

Kulturhistorisk bedömning för kvarter UH

Kvarteret hade tidigare en liknande karaktär och utformning som kvarter D-G, men omdanades på 1980-talet. Raden längs den asfalterade gången tillhör det området som anlades 1923. Denna har ett kulturhistoriskt värde som hänger samman med dess placering vid kyrkogårdens huvudingång och dess delvis bevarade karaktär från 1920-talet. Därför vårdarna bevaras på plats för framtiden. Den nyanlagda urngravsdelen utgör en representant för det sena 1900-talets gravskick.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Kvarter K och L

Allmän karaktär:

Kvarter K och L omfattar nära 1000 gravplatser och ligget sydväst om kyrkobyggnaden i det område som anlades 1958. Området har en rektangulär form. Gränsen mot övriga kvarter i sydväst markeras av stora träd, som tidigare utgjorde gamla kyrkogårdens gräns. I sydost och sydväst omgärdas kvarteren av häck av avenbok och större lindar, längst i norr av trästaket och häck av spirea. Mitt i kvarter L finns en öppning i den omgärdande häcken, vilken lämnar plats för en grusgång. Mitt i kvarteret K finns en asfalterade gång som leder från en öppning i häcken vidare ända till kyrkogårdens huvudingång. Parallellt med gamla kyrkogårdens trädkrans finns en grusgång som går rakt igenom det område som anlades 1958. Längs denna gång finns åt öster mestadels större vårdar i grus med stenramar, vända mot gången. Väster om gången finns en rad gravar i gräs med rygghäck av tuja som också utgör flankeringshäckar till de rygghäckar som finns inne i kvarteret. Dessa flankeringshäckar finns längs hela kvarteret i öster, med återkommande inslag av formklippt tuja mot gången. Rygghäckarna inne i kvarteret består av tuja och cotoneaster, samt längst i norr en häck av häggmispel och spirea. Centralt i området, som en del av kvarter K, finns ett u-format gravläggningsområde bakom vilket urngravsområdet UB är beläget. Hela området har en strikt karaktär med räta rader, jämna avstånd mellan gravvårdarna och rygghäckar. Flera rader i mitten av kvarter L är nästan tomma.

Gravvårdstyper

Mestadels medelstora gravvårdar av olika karaktär. Mot gången längst i öster med stenramar. Merparten av grå, svart och röd granit. I kvarter L finns delvis separata områden för liggande

och stående vårdar. Vårdarna dateras till 1960-tal och framåt med de äldsta vårdarna i kvarter L. I kvarter K är merparten från 1980-talet och framåt. Bara någon enstaka vård anger den dödes titel.

Kvarter L mot öster. (KI Gamleby 0156)

Kvarter K mot söder. (KI Gamleby 0251)

Kvarter L, exempel på vård från 1960-talet. Här Folke Måhammars familjegrav. (KI Gamleby 0255)

Kvarter K. Vården över Leida Elfwén hustru till Erik Elfwén, som formgivit vården, men även inventarier i Gamleby kyrka. (KI Gamleby 0152)

Kulturhistorisk bedömning för kvarter K och L

Kvarteret bevarar i stort karaktär och utformningen från anläggningstiden. Genom betoningen på gravvårdar vända mot gångsystemet och kontinuiteten med stenramar och grusgravar anknyter kvarteret till den äldre kyrkogårdsdelen i nordost, men är ändå representativ för 1950-talets kyrkogårdsstil med sina strikta rader och rygghäckar.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Kvarter U A och UB

Allmän karaktär:

Kvarter UA rymmer ca 120 platser för urnsättningar. Kvarteret ligger strax nordväst om kvarter A. Åt nordost, öster och väster avgränsas kvarteret av häck av cotoneaster. I sydost finns en grusgång som gränsar mot kvarter A. Platserna fördelar sig på ett antal raka rader samt en del utformad som en halvcirkel. Tätt placerade vårdar mot rygghäckar av liguster.

Kvarter U B rymmer ca 30 platser för urnsättning. Kvarteret ligger i den sydvästra delen av kvarter K. Platserna är grupperade i en dubbelrad med rygghäck av tuja.

Gravvårdstyper

Mestadels stående, mindre till medelstora vårdar av grå eller röd granit. Dateringar från 1980-talet och framåt.

Kulturhistorisk bedömning för kvarter UA och UB

Kvarteret utgör en representant för det sena 1900-talets gravskick med små gravplatser för urngravar och mindre vårdar, ett uttryck för tidens rationella begravningsätt.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGÅRDEN I DESS HELHET

På Gamleby kyrkogård har människor begravts under lång tid. En vandring över kyrkogården berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner, synen på döden och på sorgarbete i stort. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om olika ideal och många gånger om hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och eller lokalhistoria i form av personnamn, ort-/gårdsnamn och titlar. På Gamleby kyrkogård förekommer titlar så som friherre, överstelöjtnant, fanjunkare, fyrmästare, fabrikör, målarmästare, lantbrukare, doktorinna, kyrkoherde, repslagaremästare, fortifikationskassör, m fl vilka alla vittnar om kunskap, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten. Ortnamn finns angivet på ett stort antal vårdar.

Gamleby kyrkogård anlades i samband med att den nuvarande kyrkan uppfördes på 1830-talet. Tre utvidgningar, på 1920-talet, 1950-talet och 1980-talet, har skapat dagens omfattning. Kyrkogården präglas av församlingsbornas kontinuerliga användning av området. Från tiden då kyrkan och kyrkogården anlades finns kvarteren A-C som till stora delar bevarar drag från det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talets gravskick. Grusgravar, stenramar, gravkullar, låga omgärdande häckar samt påkostade gravvårdar av mörka bergarter är några av de utmärkande dragen. Kyrkogårdens äldsta vård är från 1800-talets mitt och i övrigt är mycket få vårdar bevarade från 1800-talets slut. Stora delar av de områden som anlades på 1920-talet bevarar ännu delar av karaktären från anläggningstiden. Exempelvis har kvartersindelning och gångsystem bara förändrats marginellt. Speciellt viktigt för uttrycket är familjegravarna längs gångarna, med stenramar och grus. Resterna av linjegravssystem som är väl synliga i kvarter F och G har ett socialhistoriskt värde då de berättar om sociala skillnader i samhället. De utgör också de enda sammanhållna spåren av ett gravskick för de mindre bemedlade som är bevarade på kyrkogården. Området som tillkom efter 1958 bär sin tidstypiska karaktär med rätta rader och rygghäckar samt flankerande häckar med formklippta tujor. Området bör i framtiden bevara sin karaktär och utformning.

I många av de enstaka gravvårdarna finns kulturhistoriska värden att tillvarata. Det kan handla om personhistoriskt eller lokalhistoriskt värde, om socialhistoriskt eller stilhistoriskt värde. På kyrkogården finns ett mindre antal vårdar från 1800-talets mitt och slut vilka alla bör bevaras på plats. Några av dem bär på hantverksmässiga värden. Staket och delar av vårdar av smide eller gjutjärn ska föras in på församlingens inventarieförteckning. Kulturhistoriskt värdefulla och viktiga för upplevelsen av kyrkogården även trädkransar och övrig vegetation.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Gamleby kyrkogård tillsammans med kyrka och kapell skapar en värdefull kulturmiljö som är en del av Gamlebys utveckling och historia. Gamleby ligger inom område som klassats som Riksintresse för kulturmiljövården.
- Ett kulturhistoriskt värde finns i kyrkogårdens struktur som sådan med de olika tidsskikten, som speglar olika skeden i kyrkogårdens utveckling.

Se vidare i de kulturhistoriska bedömningarna gjorda för kyrkogårdens olika områden.

ARKIV OCH LITTERATUR

Kalmar läns museums topografiska arkiv

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet

Kulturmiljöbild, Riksantikvarieämbetets digitaliserade bildarkiv

Sockenkyrkoprojektet, Riksantikvarieämbetet

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Erixon, Sigurd (red), Sveriges bebyggelse, Svensk statistisk topografisk uppslagsbok,

Landsbygden del I, Uddevalla 1957

Hammaskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län.

Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Jansén, Maria, Kyrkogården ett viktig kulturarv, Göteborgs universitet, Avdelningen för kulturvård 1998:11

Kjellberg, Sven T, Slott och herresäten i Sverige. Småland jämte Öland och Gotland. Malmö 1997

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härader i Östergötland. Stockholm 1983

Muntliga uppgifter från Stig Lundh, Kamrer för Gamleby, Lofta och Odensvi församlingar, samt Bo Karlsson, vaktmästare i Gamleby kyrka.